

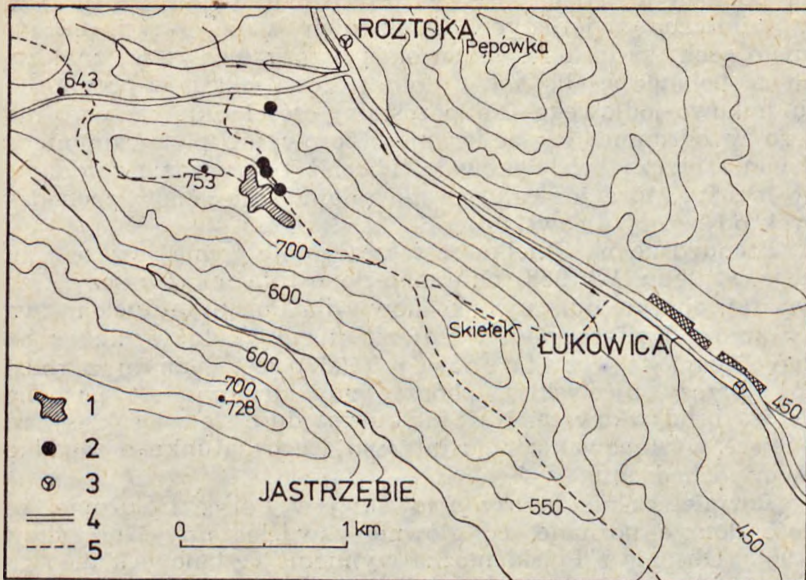
## Brzoza ojcowaska *Betula x oycoviensis* i brzoza Szafera *Betula szaferi* w Beskidzie Wyspowym

Brzoza ojcowaska *Betula x oycoviensis*, opisana w 1809 roku przez Bessera spod wsi Hamernia w Dolinie Ojcowskiej, podlega w Polsce już od wielu lat ochronie gatunkowej, ale mimo to jest ustawicznie niszczone. Dzieje się tak, ponieważ dla większości ludzi niczym specjalnym się nie wyróżnia, a ponadto przeważnie występuje na terenach będących we władaniu prywatnych właścicieli, którzy najczęściej traktują ją jako materiał opałowy. Przykładem tego mogą być fakty stwierdzone na bogatym stanowisku brzozy ojcowskiej na Skielku w Beskidzie Wyspowym, gdzie w 1984 roku wycięciu uległo 6 dorodnych okazów, a przypuszczalnie wiele innych zostało wyciętych w latach poprzednich.

Stanowisko brzozy ojcowskiej na Skielku zostało odkryte już w 1967 roku przez doc. J. Nowaka (Staszkiwicz, Witkowski 1976), ale od tego czasu było odwiedzane tylko sporadycznie, przy czym nie doczekało się nigdy dokładniejszego opisu, na co ze wszech miar zasługuje.

Skiłek, zwany także Szkielkiem, leży we wschodniej części Beskidu Wyspowego, na południowy zachód od wsi Łukowica. Jest to długi na około 3,5 km grzbiet o przebiegu z północnego zachodu na południowy wschód, dobrze wydzielający się w terenie, ponieważ od północy odgraniczony jest doliną potoku Łukowicy, a od południa doliną potoku Jastrzębika.

Stanowisko brzozy ojcowskiej położone jest w zachodniej części Skielka. Największe i zwarte zgrupowanie tego gatunku leży na grzbiecie w odległości około 200 do 500 m na wschód od koty 753 i obejmuje teren wzniesiony od 700 do 745 m n.p.m (ryc. 1). Brzoza ojcowaska rośnie wzdłuż drogi grzbietowej, którą prowadzi zielony szlak turystyczny z Łukowicy na Ostrą oraz na przyległych dobrze oświetlonych miejscach. Potwierdza to wcześniejsze obserwacje Jentys-Szaferowej (1953), Korczyka (1966), Krzaczek W. i Krza-



Ryc. 1. Stanowisko brzozy ojcowskiej na Skielku. 1 — zwarte występowanie, 2 — pojedyncze drzewa, 3 przystanki PKS, 4 — drogi, 5 — ścieżki. — Locality of *Betula x oycoviensis* on the Skielek hill. 1 — concentrations of *Betula x oycoviensis*, 2 — individual specimens, 3 — PKS bus-stops, 4 — roads, 5 — footpaths.

czek T. (1967), że brzoza ojcowska z reguły występuje w miejscach dobrze naświetlonych i jest gatunkiem światłolubnym.

Wiek brzóz ojcowskich, podobnie jak ich pokrój, są tutaj bardzo zróżnicowane. Obok małych, 0,5 m wysokich krzewów, spotykamy także drzewa dochodzące do 10 m wysokości, zaś drzewa ścięte były jeszcze wyższe. Najczęściej charakteryzują się one korą białą, ale wśród krzewów i niższych drzewek sporo okazów ma korę ciemnobrunatną, niemal prawie czarną. W obrębie powierzchni naliczono 86 okazów typowej brzozy ojcowskiej i znacznie więcej okazów o cechach przejściowych pomiędzy brzozą ojcowską a pospolitą w otoczeniu brzozą brodawkowatą *Betula pendula*. Przepuszczalnie liczba typowych brzóz ojcowskich będzie jeszcze wyższa, ponieważ nie udało się ustalić przynależności wielu brzóz, które miały prawie całkowicie zredukowane ulistnienie wskutek masowego żeru szkodników.

Kilka dalszych okazów brzozy ojcowskiej znaleziono na sto-



ku północnym, gdzie rosły wzdłuż drogi. Również i tu tylko w miejscach świetlistych. Obok nich wiele innych okazów miało cechy pośrednie. Jeden okaz brzozy ojcowskiej znaleziono na polance śródleśnej w dolnej części stoku, w obrębie lasu bukowo-jodłowego. Na pozostałej części Skielka, porośniętego w ogromnej części lasami brzozowymi, panowała niepodzielnie brzoza brodawkowata, chociaż tu i ówdzie znajdowano brzozy, które zdawały się mieć domieszkę genów pochodzących od brzozy ojcowskiej.

Stanowisko na Skielku jest szczególnie cenne jeszcze z innego względu. W 1968 roku znaleziono tutaj okaz brzozy krzewiastej, obecnie opisany jako nowy dla Polski gatunek nazwany brzozą Szafera *Betula szaferi*, który jak to wynika z badań Jentys-Szaferowej (1967) jest jednym z rodziców brzozy ojcowskiej, podczas gdy drugim jest pospolita brzoza brodawkowata. Na Skielku znajduje się więc klasyczne miejsce występowania tego interesującego gatunku o zagadkowym pochodzeniu.

Rozmieszczenie brzozy ojcowskiej w Polsce i Europie jest dość dobrze poznane, co głównie zawdzięczamy Korczykowi (1966). Obecnie z Polski można wymienić 6 stanowisk tego gatunku (ryc. 2). Są to: 1. Chojnik koło Sobieszowa w Sudetach, 2. Dolina Kobyłańska (Karniowicka) i 3. Hamernia na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej, 4. Czerwona Góra koło Opatowa na Wyżynie Sandomierskiej, 5. Tarnawa Dolna koło Zembrzyc w Beskidzie Małym i 6. Skielek w Beskidzie Wyspowym. Spośród nich tylko jedno podlega ochronie, a mianowicie Hamernia, która znajduje się w granicach Ojcowskiego Parku Narodowego.

Już w 1966 roku Korczyk apelował, aby w miejscach liczniejszego występowania brzozy ojcowskiej utworzyć rezerwaty, czego do chwili obecnej nie zrealizowano. W związku z tym należy postulować o utworzenie takiego rezerwatu na Skielku. Powody, które za tym przemawiają, zostały przedstawione powyżej. Na teren rezerwatu należałoby przeznaczyć zaledwie 2 ha, wydaje się więc, że wykupienie tego terenu na rzecz Państwa nie powinno sprawić większego kłopotu, zwłaszcza że rosnąca tu brzoza nie ma dla obecnego właściciela prawie żadnej wartości przemysłowej, zaś użytkowanie terenu pod wypas również nie ma większego znaczenia, a jedynie przyczynia się do niszczenia siewek i podrostów brzozy ojcowskiej.

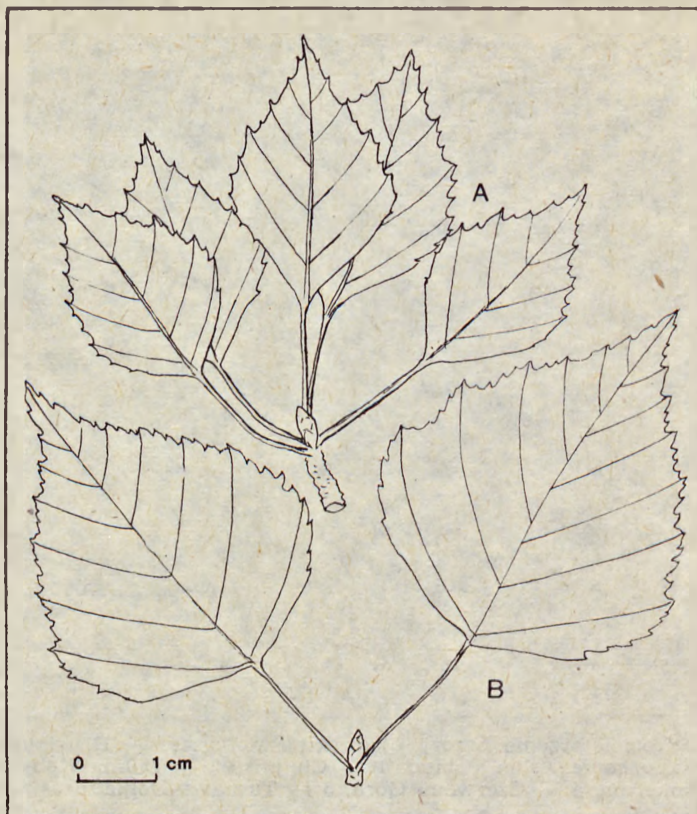
Na podstawie dotychczasowego rozmieszczenia można przypuszczać, iż brzoza ojcowska może występować także w innych częściach Beskidu Wyspowego lub Beskidu Sądeckiego, gdzie



Ryc. 2. Rozmieszczenie brzozy ojcowskiej w Polsce. — Distribution of *Betula x oycoviensis* in Poland. 1 — Chojnik, 2 — Dolina Kobyłańska, 3 — Hamernia, 4 — Czerwona Góra, 5 — Tarnawa Dolna, 6 — Skielek.

laski brzozowe są szczególnie częste i zajmują stosunkowo dużą powierzchnię. Ponieważ znajomość gatunków brzoź jest w naszym kraju bardzo mała, na rycinie 3 pokazano najbardziej charakterystyczne cechy brzozy ojcowskiej w porównaniu z brzozą brodawkowatą. U brzozy ojcowskiej występują wielolistne krótkopędy z bardzo małymi liśćmi, natomiast u brzozy brodawkowatej na krótkopędzie są zazwyczaj dwa, rzadko trzy dość duże liście. Prosi się czytelników, aby w przypadku znalezienia brzoź o wielolistnych krótkopędach zechcieli przysłać małe gałązeczki lub przynajmniej szczegółową informację o miejscu znalezienia pod odresem: Zakład Zmienności Roślin Instytutu Botaniki PAN, ul. Lubicz 46, 31-512 Kraków.





Ryc. 3. Krótkopęd brzozy ojcowskiej (A) i brzozy brodawkowatej (B). — Short shoots of *Betula x oycoviensis* (A) and *B. pendula* (B).

#### SUMMARY

#### The birches *Betula x oycoviensis* and *Betula szaferi* in the Beskid Wyspowy mountain range

In his paper the author describes a new locality of *Betula x oycoviensis* Bess. (pro spec.) on the Skielek hill in the Beskid Wyspowy range of the West Carpathian Mtns. Besides that species there was also found a specimen of *B. szaferi*, a birch species new to Poland which, according to Jentys-Szaferowa, is one of the parents of *B. x oycoviensis*, the other parent being the common *B. pendula*. In

Poland, six localities of *B. x oycoviensis* have been known (fig. 2). Short shoots with numerous leaves form a characteristic feature of *B. x oycoviensis* (fig. 3).

## PISMIENNICTWO

Jentys-Szaferowa J. 1953 *Studia nad brzozą ojcowską (Betula oycoviensis Bess.)*. *Studies on Betula oycoviensis Bess.* *Ochr. Przyr.* 21: 34—57.

Jentys-Szaferowa J. 1967 *Badania systematyczno-doświadczalne nad Betula oycoviensis Besser. Experimental investigations on the taxonomy of Betula oycoviensis Besser.* *Rocznik Dendr.* 21: 5—56.

Jentys-Szaferowa J., Białobrzeska M., Truchanowicz J., Więckowska I. 1974 *Drugie 10 lat badań nad brzozą ojcowską. The Second Decade of studies on Betula oycoviensis Bess.* *Fragm. flor. geobot.* 20 (2): 203—242.

Korczyk A. 1966 *Rozmieszczenie geograficzne brzozy ojcowskiej Betula oycoviensis Bess. Geographic distribution of Betula oycoviensis Bess.* *Ochr. Przyr.* 32: 133—170.

Korczyk A. 1967 *Brzoza ojcowska (Betula oycoviensis Bess.) w Dolinie Kobyłańskiej — Betula oycoviensis Bess. in the Dolina Kobyłańska valley near Cracow.* *Fragm. flor. geobot.* 18 (4): 493—497.

Krzaczek W., Krzaczek T. 1968 *Nowe stanowisko Betula oycoviensis Bess. w Polsce. New locality of Betula oycoviensis Bess. in Poland.* *Fragm. flor. geobot.* 14 (2): 155—156.

Staszkievicz J., Witkowski Z. 1976 *Ziemia Sąddecka. Wiedza Powszechna* ss. 149.